

Jožef in dr. Pavel Grošelj v zapiskih dr. Rudolfa Andrejke

Dr. Rudolf Andrejka (1880–1948) je bil rojen v Ljubljani, v vojaški družini. Oče Jernej Andrejka, plemeniti Livnogradski (1850–1926), in brat Viktor pl. Andrejka (1881–1947) sta bila višja vojaška častnika; prvi v Avstro-Ogrski, drugi v Kraljevini Jugoslaviji. Oče se je leta 1878 kot poročnik s 17. pešpolkom kranjskih Janezov udeležil avstrijske okupacije Bosne in Hercegovine. Kasneje je po zapiskih, ki jih je beležil v času bojev, napisal knjigo.¹ Izšla je pri Družbi sv. Mohorja v Celovcu, ob 25. obletnici zasedbe Bosne. Knjiga je še danes zanimiva in vredna branja, vsebuje precej slik, ki so jih narisali spremljajoči vojaki slikarji, tudi Jurij Šubic, sin podobarja Štefana Šubica.

Dr. Rudolf Andrejka je bil pravnik, statistik, zgodovinar, propagiral je planinstvo in turizem. Na dunajski univerzi je leta 1903 promoviral za doktorja prava, delal nato v različnih državnih službah in bil v letih 1936–1941 načelnik statistike na notranjem ministrstvu v Beogradu. Od leta 1925 je deloval na Pedagoški fakulteti v Ljubljani kot honorarni predavatelj in od leta 1929 kot honorarni profesor upravnega prava. Napisal je 22 knjig in 152 razprav oziroma člankov.²

Na plesu v Narodnem domu je kmalu po 1. svetovni vojni spoznal mnogo mlajšo Selčanko Miciko Tavčar (1899–1986), hčerko premožnega trgovca, in se z njo poročil (1920). Zakon je bil srečen, otrok nista imela. Oče je Miciki in njeni sestri Veri omogočil odlično izobrazbo na Dunaju. Po poroki je dr. Rudolf Andrejka vse dopuste in proste dneve preživel na ženinem domu v Selcih. Obiskoval je posamezne hiše in vasi, raziskoval zgodovino, sestavljal rodovnike in s pravnimi nasveti brezplačno pomagal prebivalcem. Sam je večkrat izjavil, da do poroke skoraj ni poznal Selške doline. Zaradi kasnejšega delovanja in prijateljstva z domačini je v Selški dolini zapustil neizbrisen spomin. V Selcih se je seznanil z dr. Janezom Evangelistom Krekom, ki je na domu pogosto obiskoval sestro Cilko. Čeprav sta bila politična nasprotnika, je Andrejka predlagal poimenovanje novo zgrajene planinske kočice na Ratitovcu prav po Kreku, ki je pogosto obiskoval planino.

1 Jernej pl. Andrejka, Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878 : ob petindvajsetletnici bosenske zasedbe, Celovec, 1904–1905. (op. ur.)

2 Melik, Andrejka Rudolf, str. 78; Planina, Stoletnica dr. Rudolfa Andrejke, str. 215–218.

Detajl lesene poličke za rože, delo rezbarja Jožefa Grošlja. *(v zasebni lasti)*

Dvokrilna macesnova vhodna vrata na Popčevi hiši v Železnikih so delo rezbarja Jožefa Grošlja iz Selc. Izdelal jih je leta 1898. *(v zasebni lasti)*

V delu Andrejkove zapuščine, ki jo je odkupil Loški muzej, je obširen zapis o življenju in delu selškega rezbarja in podobarja Jožefa Grošlja ter njegovega nečaka profesorja dr. Pavla Grošlja. O Jožefu Grošlju je bil že objavljen daljši članek v *Železnih nitih*.³ Zapisanih je nekaj del, ki niso njegova.

Dr. Andrejka je bil poznan kot izčrpen in natančen opisovalec ljudi in dejstev. Pisal je z drobno minuciozno izpisano pisavo, včasih težko čitljivo.

V *Železnikih* sta se kljub 2. svetovni vojni ohranili dve Grošljevi imenitni deli. Prvo je čudovito izrezljan veliki sokol z razpetimi krili, dimenzij 163 x 98 cm. Naročili so ga tamkajšnji Sokoli po otvoritvi sokolskega doma (1924). Do 2. svetovne vojne je krasil čelno fasado doma, po izredni sreči ter neverjetnih dogodivščinah pa se je ohranil nepoškodovan do danes. Hranijo ga v muzeju v *Železnikih*. Druga zelo lepa umetnina so Popčeva, iz macesnovine izrezljana dvokrilna vežna vrata na Racovniku št. 50. Rezbarji najraje izdelujejo izdelke iz mehkega lipovega lesa, hrastovega in macesnovega, ki veljata za najtrši les, se umetniki izogibajo zaradi napora in dolgotrajnosti pri delu. Oba materiala je večkrat uporabljal Jožef Grošelj. Vrata še danes krasijo Popčevo hišo. V nov pravokoten portal iz istrskega kamna so jih vstavili 16. oktobra 1898, na rojstni dan mojega očeta Leopolda Košmelja. V hiši je še več Grošljevih izrezljanjih okvirjev za fotografije in dve lepi stenski obarvani polici za rože.

3 Sedej, Josip Grošelj – Grobljov Joža, str. 117–124.

Prof. dr. Pavel Grošelj, nečak rezbarja Jožefa Grošlja, je bil priznani biolog in kulturni delavec. Leta 1906 je na dunajski univerzi diplomiral iz biologije, leta 1907 je doktoriral. Od leta 1908 je bil profesor na I. in II. moški gimnaziji v Ljubljani in tamkajšnjem Mestnem dekleškem liceju oziroma II. ženski realni gimnaziji (danes stavba Ministrstva za zunanje zadeve RS).⁴ Bil je sijajen razlagalec različnih predmetov in leta 1919 velik zagovornik popolne ljubljanske univerze. Tega leta so mu bila zaupana predavanja iz mineralogije na začasnih tehniških visokošolskih tečajih, naslednje leto je bil imenovan za honorarnega predavatelja in leta 1923 za honorarnega docenta splošne biologije na ljubljanski medicinski fakulteti. Tu je organiziral biološki inštitut in bil do smrti njegov predstojnik. Kljub temu, da so ga leta 1931 izvolili za izrednega profesorja na Medicinski fakulteti, mesta ni sprejel.⁵ Kot mestni nameščeneec je prejemal dosti boljšo plačo, kot najboljše plačani univerzitetni profesor. Že kot gimnazijec je pokazal pesniški dar in zanimanje za literaturo. Opisal je tudi veliko število del, ki jih je naredil Jožef Grošelj, podatke zanje mu je najverjetneje dal kar stric sam.

O Jožefu in dr. Pavlu Grošlju je dr. Rudolf Andrejka zapisal:

Jožef Grošelj, kipar, rojen 15. marca 1854 v Selcih 12 (»pri Groblji«), kot sin gruntarja Janeza Grošlja in Marije, rojene Pogačnik, umrl v Selcih 62, dne 15. januarja 1941, v 87 letu. Bil je trikrat poročen, prvič (1888) z Lucijo Urbanija iz Vrhovelj, župnija Brdo pri Lukovici, drugič (1907) z Antonijo Markelj iz Kališ 1, tretjič (1911) z Marijo Luznar, vdovo Kavčič iz Dražgoš.

Po dokončani osnovni šoli v Selcih se je podal v Poljane k Štefanu Šubicu, da se izuči za podobarja. Od od je po petih letih odšel k kiparju Francu Zajcu v Ljubljano, nato k podobarju Matiji Ozbiču v Celovec, od njega pa zopet nazaj k Fr. Zajcu v Ljubljano. Leta 1887 je odprl v Selcih 62 svojo kiparsko in podobarško delavnico, v kateri je izdeloval svetniške kipe, oltarje in prižnice iz lesa, kamna in umetnega marmorja. Rezljal je tudi modele za mali kruhek.

4 Stavbo Liceja je gradil znani ljubljanski arhitekt popotresne dobe Maks Fabiani. Zgrajen je bil za izobraževanje deklet, saj se je takratni ljubljanski župan dr. Ivan Hribar večkrat hudoval nad neukostjo ljubljanskih deklet, bodočih slovenskih mater, ki razen popačene ljubljanske nemščine niso znale niti slovensko. Gradnjo je izdatno podprl zavedni Slovenec Josip Gorup, veletrgovec s kolonialnim blagom na Reki, ki je kot mecen zanjo namenil precejšnjo vsoto denarja. O tem je do začetka 2. svetovne vojne pričala bela marmorna spominska tabla ob vhodu v stavbo. Dve leti za izgradnjo Liceja je bila sezidana sosednja Mladika, internat za dekleta. Tako je župan ustanovil prvo srednjo šolo, gimnazijo za dekleta v Sloveniji. (Povzeto po: Ivan Hribar, Spomini, 1. del). Skoraj trideset let je delovala pod okriljem Mestne občine ljubljanske, brez šolnine. Tudi plače samih izbranih in odličnih profesorjev so bile občutno višje kot na državnih šolah in financirane iz občinskega proračuna. V tridesetih letih preteklega stoletja je mestna gimnazija prenehala delovati. V Liceju se je nato naselila II. Državna ženska realna gimnazija. Februarja 1942 so jo skupaj z Mladiko izpraznili Italijani in jo spremenili v vojno bolnišnico. Po kapitulaciji Italije so bolnišnico prevzeli Nemci in po končani 2. svetovni vojni jugoslovanska armada.

5 Aljančič, Grošelj Pavel, str. 396.

Za Selca je izdelal v pokopališki kapeli oltar iz hrastovine s kipi sv. Križa, Matere Božje in sv. Janeza, nadalje v župni cerkvi nova stranska oltarja Matere Božje in sv. Jožefa in vse kipe ter 1922 prenovil veliki oltar in ga polihromiral.

Za Jarčje Brdo (podružnico sv. Valentina) je izdelal veliki oltar v gotskem slogu, za župno cerkev v Lučinah 3 oltarje iz umetnega marmorja, enega iz lesa in vse pripadajoče svetniške kipe.

Njegovo delo je tudi kip sv. Janeza Nepomuka na zgornjem⁶ mostu v Škofji Loki, ulit v cinku, in kip Zveličarja iz belega marmorja v pokopališki kapeli v Škofji Loki, (kompozicijo je izvršil njegov rejenec Jožef Urbanija), prav tako znamenje v Podobenu v Poljanski dolini.

Pomembnejša njegova dela v drugih krajih so naslednja:

- *Ljubljanska stolnica: kipi sv. Jožefa, sv. Terezije in sv. Janeza od Križa pri stranskem vходу v stolnico (nad kipom sv. Mohorja in Fortunata),*
 - *Selo pri Ljubljani: kip Device Marije v samostanu Karmeličank (1892),*
 - *Kapela na Hribcih pri Moravčah: kip žalostne Matere Božje,*
 - *Uršna Sela: kip Brezmadežne,*
 - *Mekinje: veliko razpelo,*
 - *Rožek na Koroškem: kip Ecce homo,*
 - *Okroglo: prelatu Tomu Zupanu kipa sv. Cirila in Metoda iz marmorja,*
 - *Radovljica: za oltar sv. Krvi kip Zveličarja na križu (še kot pomočnik Fr. Zajca).*
- Od oltarjev, ki jih je izdelal, je omeniti še naslednje:*
- *Bohinjska Bistrica: dva stranska oltarja iz umetnega marmorja z ustreznimi kipi svetnikov,*
 - *Devica Marija v Polju: tri lesene oltarje (po načrtih prof. Celestina Misa) in veliki oltar Device Marije),*
 - *Horjul: veliki oltar z reliefom zadnje večerje,*
 - *Dolsko: barvani tabernakelj s kipi Jezusovega srca, Male Terezije in sv. Antona Padovanskega.*

Primerjaj: Viktor Steska, Podobar Josip Grošelj, Zbornik za umetnostno zgodovino 1943, 60 – 62, Umetnost 1939/40, 10–11.

Prijedor (Bosna) tabernakelj iz hrastovine s kipi Zveličarja, pod njim sv. Frančišek Serafski in sv. Anton Padovanski (to delo je imel za svoje najboljše).

Grošelj je bil tudi zelo spreten in vesten restavrator starih, posebno takozvanih zlatih oltarjev. Njegovo najznamenitejše delo te vrste je bila obnova slovitih zlatih baročnih oltarjev in prižnice v Dražgošah, ki jo je izvršil na posredovanje dr. Kreka v letih 1909–1912 po naročilu in ob stroških Centralne komisije za ohranitev in varstvo spomenikov na Dunaju, deloma tudi Kranjskega deželnega odbora in pod nadzorstvom prof. Ivana Franketa. Delo je stalo 7000 zlatih avstrijskih kron (skoraj 100.000 zlatih dinarjev). Enako posrečeno je Grošelj obnovil tudi bogato rezljani oltar v Čirčah pri Kranju iz 17. stoletja.

⁶ Mišljen je Kamniti oziroma Kapucinski most čez Selško Soro v Škofji Loki. (op. ur.)

Leseni kip sokola s fasade Sokolskega doma v Železnikih je eno najlepših rezbarskih del Jožefa Grošlja. (foto: Igor Mohorič Bonča)

Leta 1890 je izdelal kip sv. Antona Puščavnika za gaj pod cerkvijo M[atere] B[ožje] na Šmarni gori, blagoslovljen na binkoštno nedeljo. Jožef Grošelj je bil blag človek. Očetovsko je skrbel za sina svoje 1. žene, Jožefa Urbanijo, rojenega 16. februarja 1877 v Ljubljani, mu razvijal njegov kiparski talent, ter zvesto hranil njegove kiparske osnutke (nekateri so shranjeni sedaj v Narodnem muzeju). V 87. letu ga je zadela kap. Svoj nagrobni spomenik si je izdelal sam.

Kip Janeza Nepomuka na kamnitem mostu je montiral loški kovač Jakob Gašperin⁷ aprila 1892.

Dr. Pavel Grošelj, prirodoslovec, je bil po očetu Jerneju Grošlju, poštnemu nadkontrolorju (†1926) v Ljubljani, in mami Katarini Vilfan iz Bitenj, doma iz gruntarske hiše pri Groblji v Selcih 12, ter nečak Jožefa Grošlja. Rojen 9. marca 1883 v Ljubljani, je po dovršeni gimnaziji (matura 1901 z odliko) odšel na dunajsko univerzo, kjer se je posvetil študiju prirodoslovnih ved, fizike in matematike, zraven pa obiskoval predavanje iz filozofije in slovenske literature, sledeč svojemu po materi prirojenemu pesniškemu in literarnemu nagnjenju.

Vzporedno s tem objavlja že l. 1903 v Ljubljanskemu zvonu svoje prve pesniške poskuse. (Nate mislim, Ti nisi kraljica, Refleksi, Reinkarnacija). Pomembnejši sta pesnitvi: Pesem življenju (Lj. zvon 1904, 65) in Prolog, ki ga je

7 Njegova žena je bila Marija Potočnik, Popčeva iz Železnikov. (op. a.)

spesnil za Gregorčičevo slavnost na Dunaju, 2. marca 1905 (Lj. zvon 1905, 257). O resnosti njegovih slovstvenih študij pričata dve razpravi, ki jih je v tej dobi priobčil: France Prešeren (Lj. zvon 1905, 530, 623), Prešeren in Petrarca (Zbornik Slov. Matice IV, 1905, 23–61).

Leta 1905 pa je dal slovo nadaljnjim leposlovnim in slovstveno-zgodovinskim delom in se docela posvetil prirodoslovni stroki. Začel je objavljati v Lj. zvonu prirodoslovne eseje, v katerih je s časom dosegel pravo mojstrstvo znanstveno temeljitega, a obenem prikupnega in vseskozi zanimivega prikazovanja, ki ga kaže že prvi njegov daljši članek: Iz zapiskov prirodoslovca (Lj. zvon 1904, 32 in 4 nadaljevanja) in poljubna razprava Konec sveta (Lj. zvon 1905, 37).

Potem obmolkne Grošelj za dobo 5 let. V tem času je opravil vse rigoroze z odliko in doseže 1907 filozofski doktorat. Med 1907 in 1908 je preстал tudi usposobljenostni izpit za profesorja srednjih šol s prirodoslovjem kot glavnim, fiziko in matematiko kot stranskima predmetoma. Leta 1910 je napravil tudi še izpit iz fizike kot glavnega predmeta.

Po kratki suplenturi na lj[ubljski] gimnaziji in realki, je bil leta 1908 imenovan za profesorja na ženski gimnaziji v Ljubljani, mesto, ki ga je vzlic drugim vabilom (1917, 1931) obdržal do smrti.

Med tem je izšla v publikaciji *Arbeiten aus den zoologischen Instituten der Universität Wien*, 1909, njegova temeljita razprava *Untersuchung über das Nervensystem der Aktinien*, ki je močno utrdila njegov znanstveni sloves.

Doprnsni kip dr. Pavla Grošlja na ljubljanskih Žalah. (v zasebni lasti)

Zdaj je Grošelj nadaljeval svoje prirodoslovne eseje v Ljubljanskem zvonu. Leta 1910 je v njem priobčil članek *Iz prazgodovine zemlje* (Lj. zvon 1910, 223 in 3 nadaljevanja), leta 1916 pa svoje znamenite *Astronomske pomenke*, v katerih v prvem opisuje luno »Zvesto spremljevalko naše zemlje« (Lj. zvon 1916, 157 in 6 nadaljevanj), v drugem pa »Mars, zvezdo ugank« (Lj. zvon 1916, 513, 556). Zraven je še za Carniolo/ *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, l. 1910, 1911 in 1914 napisal vrsto ocen, zlasti o prvotnih znanstvenih delih prof. dr. Borisa Zarnika v Würzburgu.

Leta 1917 je prejel Grošelj častni poziv zagrebške univerze za prosektorja na tam[kajšnjem] biološko morfološkem zavodu, ki pa ga je odklonil, ker je bil preveč navezan na Ljubljano.

Ko so se začeli leta 1918 v osvobojeni Sloveniji polagati temelji slovenski univerzi v Ljubljani, se je Grošelj z navdušenjem udeleževal vseh priprav in posvetovanj vseučiliške komisije, katere ud je bil že od 5. decembra 1918. Zahteval [je] takojšnjo ustanovitev univerze v Ljubljani, ter pomagal to zahtevo uresničiti proti vsem pomislekom in oviram centrale. (Primerjaj njegova temperamentna uvodnika v Slov. narodu z dne 26. in 27. februarja 1919!) Dne 24. marca 1920 je bil izbran za honorarnega predavatelja, 1. februarja 1923 pa imenovan za univ[erzitetnega] docenta splošne biologije na medicinski fakulteti ljubljanske univerze, obenem mu je bilo poverjeno vodstvo novoustanovljenega biološkega instituta. Dne 28. maja 1931 ga je ljubljanska univerza soglasno predlagala za izrednega univerzitetnega profesorja splošne biologije, a Grošelj imenovanja ni sprejel in [je] rajši obdržal mesto gimn[azijskega] profesorja na ženski gimnaziji v Ljubljani, pač iz obzirov na boljše plačano dosedanje mesto.

Leta 1931 se je v Ljubljani osnovalo Prirodoslovno društvo, ki je začelo istega dne izdajati svoj strogo znanstveni vestnik Prirodoslovne razprave, oktobra 1933 pa poljudno prirodoznanstveni časopis Proteus. Obema je bil Grošelj urednik do smrti.

V Proteusu je od 1934 redno skozi vsa leta do 1939 objavljal vrsto odličnih in zanimivih razprav in esejev, izmed katerih naj omenimo naslednje:

- 1934, 1–7: Kako so odkrili človeško ribico; 30–37: Človek, ki je muziciral z žuželko (Profesor dr. Janez Regen na Dunaju, sloviti raziskovalec murnov); 205–213: Magdeburski župan (Guericke) in bolonjski profesor (Galvani);
- 1935, 73–82, 109–115: V termitski deželi;
- 1936, 1–9, 25–34: Četrta dimenzija;
- 1937, 137–147: Siamski dvojčki in njihova življenjska usoda; 154–164 (po Bölscheju): Prva ptica;
- 1938, 1–11: Polarni sij, V domovini ihtiozavra (po Bölscheju);
- 1939, 113–122, 165–177: Prirodoznanska prizadevanja med Slovenci (zadnja njegova razprava).

V vseh teh in prej omenjenih člankih in razpravah kaže Grošelj nenavadno temeljitost in vsestransko razgledanost v biologiji, prirodoznanstvu, fiziki, astronomiji združeno z redkim darom, ločiti bistveno od nebistvenega ter podajati tudi težavne probleme (n. pr. Četrta dimenzija, Mars, zvezda ugank) v jasnem in vseskozi umljivem prikazovanju. Te lastnosti so ga kakor redko koga usposabljale za znanstvenega pedagoga in se torej ni čuditi, da so ga njegove učenke na ženski gimnaziji naravnost oboževale.

V zasebnem življenju je bil Grošelj nežen soprog (poročen z Davorino Karlin iz Kranja) in oče. Duhovit in dovtipen družabnik je obvladal vsako družbo in razveseljeval krog svojih ožjih prijateljev, s katerimi se je rad sestajal po stari ljubljanski navadi pri kozarcu vinca, vedno v ustih [s] priljubljeno mu viržinko.

A prav ta viržinka ga je spravila prezgodaj v grob. Že leta 1939 je začel resno bolehati na raku v sapniku, ki mu je po operaciji na kliniki v Zagrebu podlegel 26. januarja 1940, v 57. letu svojega življenja.

Pavel Grošelj je bil blag človek s čutečim srcem do vseh ubogih in trpečih. Svojega ostarelega strica, kiparja Jožefa Grošlja v Selcih, ki je v zadnjih letih trpel občutno pomanjkanje, je skupaj z bratom Rudolfom stalno podpiral, kolikor je mogel, a tudi sicer pomagal vsakemu, ki se je v svojih težavah obrnil do njega.

Prim[erjaj]: Slovenski biografski leksikon I, 266; Slov. narod 1905, št. 7; Slovenski narod 1919, 26. in 27. februar, št. 49, 50; Jutro 1940, št. 22 in 23; I. Oblak, Prijatelju Pavlu Grošlju v slovo (Proteus 1939/40, 158–159); Jovan Hadži, Pavel Grošelj – prirodoslovec (Proteus 1939/40, 160–164); Polec, Zgodovina slovenske univerze, 1929, 159, 289–290, 474, 509; Pavel Karlin, Pavel Grošelj, skice njegovega življenja in dela (Misel in delo VI, 1940, 31–38); M. Zalokar, Pavel Grošelj prirodoslovec (Misel in delo VI, 1940, 38–42); Proteus 1947, št. 1.

Zahvala

Zahvaljujem se spoštovanemu gospodu Francu Podnarju, ki me je prvi opozoril na Andrejkovo zapuščino in mi omogočil vpogled v njegove zapiske.

VIRI IN LITERATURA:

Zapiski dr. Rudolfa Andrejke.

Aljančič, Marko: Grošelj Pavel. V: *Enciklopedija Slovenije* 3, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, str. 396.

Hribar, Ivan: *Spomini*, 1. del, Ljubljana : Slovenska matica, 1983.

Melik, Vasilij: Andrejka Rudolf. V: *Enciklopedija Slovenije* 1, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987, str. 78.

Planina, France: Stoletnica dr. Rudolfa Andrejke. V: *Loški razgledi* 27, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1980, str. 215–222.

Sedej, Anton: Josip Grošelj – Grobljov Joža, podobar, rezbar in restavrator (1854–1941). V: *Železne niti* 2, Železniki : Muzejsko društvo, 2005, str. 117–124.